

ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ

Стаття присвячена сучасним методам оцінки ресурсного потенціалу банків. Проаналізовано основні недоліки існуючих методик оцінки ресурсного потенціалу банків. Запропоновано визначити рівень ресурсного потенціалу шляхом розрахунку показників достатності та інтегрального показника ресурсного потенціалу банку, а також графоаналітичного методу "квадрат потенціалу". Методика їх розрахунку передбачає застосування системи показників для комплексної оцінки ресурсного потенціалу із врахуванням критеріїв достатності, ліквідності, якості та ефективності його використання.

Ключові слова: ресурсний потенціал банку, методи оцінки, нормативи капіталу, нормативи ліквідності, достатність ресурсного потенціалу, інтегральний показник ресурсного потенціалу, експертне оцінювання, квадрат потенціалу.

K. L. LARIONOVA, S. A. VOZNA
Khmelnitsky National University**ASSESSMENT OF THE BANK RESOURCE POTENTIAL**

The main aim of the research is the analysis of methods of assessment of resource potential of the bank. Main disadvantages of currently existing evaluation methods of the bank resource potential are analyzed. The level of the enterprise resource potential by means of the calculating of the sufficiency indexes and the integral index of the bank resource potential and graph-analytical method of the square potential are proposed to define. These methods provides the definition on the indicators system for comprehensive assessment of the resource potential, taking into account criteria of sufficiency, liquidity, quality and efficiency.

Key words: resource potential of the bank, methods of assessment, capital ratios, liquidity ratios, sufficientness of resource potential, integral indicator of resource potential, estimation expert method, square of the potential.

Постановка проблеми. В сучасних умовах фінансової нестабільності в Україні особливого значення набуває питання визначення наявних та стратегічних можливостей щодо забезпечення подальших перспектив діяльності банків. У цьому контексті оцінка їх ресурсного потенціалу має важливе значення, адже від встановлення рівня ресурсного потенціалу та прийняття на цій основі управлінських рішень залежить здатність банків забезпечити себе достатнім обсягом фінансових ресурсів для подальшої діяльності, підтримання прийнятного рівня прибутковості, фінансової стійкості та конкурентоспроможності на ринку банківських послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день проблема оцінки ресурсного потенціалу фінансової установи є особливо актуальною. Дане питання аналізується у працях А. Герасимовича, А. Єпіфанова, О. Кравченко, Г. Панасенко, Д. Стоуна, К. Хітчинга, В. Коваленко, Ж. Торяник, Н. Шелудька, В. Прядка, І. Яковлева та інших. Проте, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, пов'язаних з аналізом та оцінкою ресурсного потенціалу банку, питання вибору оптимальної методики та інструментарію оцінки ресурсного потенціалу залишається нерозв'язаною. Зокрема відкритими залишаються питання багатовимірності результатів оцінки, обумовлені неоднорідністю внутрішніх та зовнішніх умов функціонування банків.

Постановка завдання. Метою статті є розробка методики оцінки ресурсного потенціалу та визначення його рівня для банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативні прояви фінансово-економічної кризи у банківській системі України спричинюють суттєвий дисбаланс між строками і обсягами залучених та розміщених коштів й значно впливають на спроможність банків протистояти їм. Таким чином, проблема формування та ефективного використання існуючого ресурсного потенціалу зумовлює необхідність розробки і впровадження сучасних методів оцінки рівня ресурсного потенціалу банків.

Дослідники в галузі оцінки результативності процесів, що відбуваються в банківській системі, дійшли висновку про неможливість виділити із кількості результативних показників будь-який один як загальний, придатний для комплексної оцінки ресурсного потенціалу. Це пов'язано зі значною і постійно зростаючою кількістю як об'єктів аналізу, так і індикаторів, критеріїв діяльності в умовах зростаючої конкуренції на ринку банківських послуг та розвитком інтеграційних процесів.

Існуючі на сьогоднішній день методики оцінки ресурсного потенціалу банку мають суттєві недоліки, зокрема:

- враховують недостатню кількість чинників ресурсного потенціалу (як правило, обмежуються тільки величиною грошового потоку);
- націлені на аналіз досягнутих результатів, не беручи до уваги подальший розвиток (що для банків має дуже велике значення);
- процедуру розрахунку більшості з них важко автоматизувати;
- зводяться переважно до аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів середовища функціонування та

розробку оптимальної стратегії на основі отриманих результатів.

Натомість оптимальна методика оцінки ресурсного потенціалу банку повинна задовольняти наступні вимоги: відповідність передумов моделі оцінки потенціалу характерним особливостям банківського сектору; можливість отримання результатів для вибірок банків різного розміру; можливість проведення аналізу в часі; можливість автоматизації процедури розрахунку задля його спрощення.

На нашу думку, одним з найбільш важливих моментів у проведенні оцінки ресурсного потенціалу банків є розробка ефективної системи його оціночних показників. Так, перелік показників, що використовуються для оцінки ресурсного потенціалу, повинен, з одного боку, забезпечувати комплексний та достовірний аналіз, а з іншого – давати можливість швидкого одержання інформації для їхніх розрахунків. Вважаємо, що показники для розрахунку доцільно обирати виходячи з таких критеріїв:

– достатність – відображає розмір капіталу, необхідний банку для здійснення активних операцій. У контексті даного критерію пропонуємо розраховувати три з чотирьох встановлених НБУ обов'язкових банків нормативів капіталу, які найбільш точно характеризують рівень достатності ресурсного потенціалу (Н2, Н3, Н3-1). Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) до розрахунку не беремо, адже він регулює лише абсолютну величину капітальної бази і не є коефіцієнтом;

– ліквідність – установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання зобов'язань протягом певного періоду. Даний критерій найбільш повно характеризують три обов'язкові до виконання банками нормативи ліквідності НБУ;

– якість – відображає стабільність та забезпеченість ресурсів банку. На основі аналізу доробок вітчизняних науковців К. М. Азізової та Ж. І. Торяник [1, 2] визначено три показники, які найбільш точно задовольняють даний критерій;

– ефективність використання – характеризує економічну ефективність використання банківських ресурсів. Вибір показників даного критерію ґрунтується на основі досліджень праці А. М. Герасимовича, М. Д. Алексєнко, І. М. Парасій-Вергуненка [3]. В результаті, авторами було обрано три показники для оцінки ефективності використання різних видів фінансових ресурсів банку.

Обрані по кожному з вищенаведених критеріїв показники, на думку авторів, дають можливість найбільш достовірно і досить швидко оцінити рівень ресурсного потенціалу банку і на основі цього прийняти ефективні управлінські рішення для поліпшення рівня ресурсного потенціалу банківської установи.

Таким чином, для оцінки рівня ресурсного потенціалу банку пропонуємо розраховувати систему з чотирьох груп показників, що комплексно характеризують ресурсний потенціал банку (таблиця 1).

Таблиця 1

Система показників для оцінки ресурсного потенціалу банків

Назва показника	Нормативне значення (Ni)
I Група – нормативи достатності капіталу	
Норматив адекватності регулятивного капіталу (K1)	0,1
Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (K2)	0,09
Норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (K3)	0,1
II Група – нормативи ліквідності	
Норматив миттєвої ліквідності (K4)	0,2
Норматив поточної ліквідності (K5)	0,4
Норматив короткострокової ліквідності (K6)	0,6
III Група – показники якості ресурсів банку	
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань власними коштами (надійності) (K7)	0,05
Коефіцієнт доступності банку до запозичень на міжбанківському ринку (K8)	0,2
Мультиплікатор капіталу (K9)	10
IV Група – показники ефективності використання ресурсів банку	
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів (K10)	0,05
Коефіцієнт використання зобов'язань (K11)	0,75
Коефіцієнт використання платних пасивів (K12)	0,9

На основі запропонованої у таблиці 1 системи коефіцієнтів можна оцінити рівень ресурсного потенціалу банку шляхом застосування трьох методів (рисунок 2).

Для розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу ($D_{\text{пр}}$) використовується метод середньої геометричної та нормативні значення коефіцієнтів, наведені у таблиці 1. Показник достатності ресурсного потенціалу розраховується за формулою 1:

$$D_{\text{до}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n K_i / N_i}, \quad (1)$$

де K_i – значення i -го коефіцієнта;
 N_i – нормативне значення i -го коефіцієнта;
 n – кількість коефіцієнтів, які беруться до розрахунку.

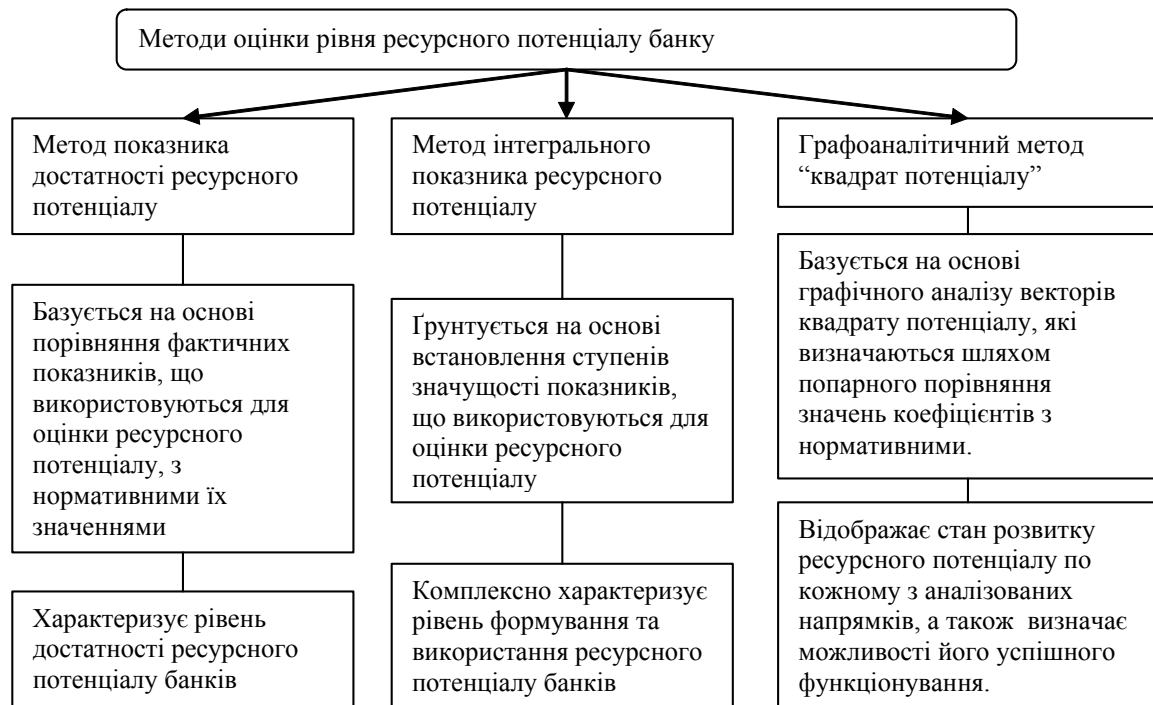

Рис. 2. Методи оцінки рівня ресурсного потенціалу банку (розроблено автором)

Для того, щоб оцінити рівень достатності ресурсного потенціалу за даною методикою необхідно застосувати певну шкалу оцінювання. Оскільки з дванадцяти показників, які ми пропонуємо для розрахунку, шість перших є нормативами НБУ (обов'язковими для виконання усіма банками), а всі інші показники мають оптимальні значення з умовою "не менше" (тобто їх зниження є не бажаним), то за умови, що розраховані показники співпадають з оптимальними, показник достатності ресурсного потенціалу буде дорівнювати одиниці. Це свідчатиме про дотримання мінімальних норм показників достатності, ліквідності, якості та ефективності використання ресурсів. На основі цього, пропонуємо таку градацію показника достатності ресурсного потенціалу з урахуванням застосування запропонованої нами системи коефіцієнтів:

– $D_{gr} < 1$ – низький рівень достатності ресурсного потенціалу. Банку необхідно вжити певні заходи щодо покращення рівня формування та використання своїх ресурсів;
 – $D_{gr} \geq 1$ – ресурсний потенціал банку є достатнім для його діяльності.

Перевагою даного методу є можливість визначення рівня достатності коштів, якими володіє банк у конкретний момент часу, а також прогнозування на цій основі їх потреби на майбутні періоди з метою підтримки фінансової стійкості. Обмеженням застосування наведеного методу є високий ступінь агрегування вихідних даних та необхідність встановлення нормативного значення коефіцієнтів, що використовуються в даній методиці.

На сьогоднішній день досі не вирішеним залишається питання щодо створення комплексної системи оцінки ресурсного потенціалу. Для цього пропонуємо розраховувати інтегральний показник ресурсного потенціалу. Даний метод передбачає визначення вагомості кожного з показників, що використовуються для його розрахунку, адже вони є досить різномірними. Для цього використовують матрицю попарних порівнянь. Оцінки визначаються на основі експертного методу, при цьому необхідно врахувати інтенсивність впливу кожного показника і визначити найбільш вагомий. Матриця попарних порівнянь будується на таких принципах: 10-бальна система оцінки; симетричність оцінок відносно діагоналі матриці; оцінки ставляться відносно шкали їх значущості, яка наведена в таблиці 2.

Виходячи з експертних оцінок, будується матриця попарних порівнянь. Для цього визначається максимальне значення матриці, далі, виписується система лінійних рівнянь, визначається власний вектор і нормуються його компоненти. В результаті компоненти показують питому вагу різних показників.

На основі побудови матриці попарних порівнянь та визначення ступенів значущості, розраховується інтегральний показник достатності ресурсного потенціалу (формула 3):

$$I_d = a_1 k_1 + a_2 k_2 + \dots + a_{12} k_{12}, \quad (3)$$

де I_d – інтегральний показник ресурсного потенціалу банку;

$\alpha 1-12$ – ступені значущості показників;
 $k 1-12$ – коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника.

Таблиця 2

**Шкала оцінки значущості показників для розрахунку інтегрального показника
ресурсного потенціалу банку**

Оцінка	Пояснення
1	Показник має дуже сильний вплив рівень ресурсного потенціалу
3	Показник має суттєвий вплив на рівень ресурсного потенціалу
5	Показник має середній вплив на рівень ресурсного потенціалу
7	Показник має слабкий вплив на рівень ресурсного потенціалу
9	Показник не впливає на рівень ресурсного потенціалу
2, 4, 6, 8	Проміжні оцінки

Зазначимо, що поточне значення інтегрального показника достатності ресурсного потенціалу банку повинне знаходитись в певному діапазоні, який обмежений максимальним і мінімальним значеннями, з метою підтримки фінансової стійкості банку. Інтервальні значення належності ($I_{d\text{факт}}$), наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

**Діапазони значень функції належності фактичного значення інтегрального показника достатності
ресурсного потенціалу [2]**

Можливий варіант	Характеристика
$0 < \mu (I_{d\text{факт}}) < 0,5$ $I_{d\text{min}} \leq I_{d\text{факт}} \leq I_{d\text{max}}$	Банком практично не виконуються основні завдання процесу забезпечення достатності ресурсного потенціалу банку. Що ближче $\mu (I_{d\text{факт}})$ до нуля, то більший ризик втрати фінансової стійкості банку та виникнення дисбалансу в ресурсному забезпеченні.
$0,5 \leq \mu (I_{d\text{факт}}) \leq 1$ $I_{d\text{min}} < I_{d\text{факт}} < I_{d\text{max}}$	Банком виконуються нормативні значення показників, що забезпечують достатність ресурсного потенціалу банку. Що ближче $\mu (I_{d\text{факт}})$ до одиниці, то вірогідніше можна вважати, що поставлені завдання в процесі забезпечення достатності ресурсного потенціалу банку реалізуються з більшою ймовірністю виконання програм стабільного розвитку банку.
$\mu (I_{d\text{факт}}) \geq 1$ $I_{d\text{min}} < I_{d\text{факт}} \leq I_{d\text{max}}$	Політика банку стосовно розробки програм забезпечення достатності ресурсного потенціалу банку вважається оптимальною для стабільного функціонування банку. У ситуації, коли $\mu (I_{d\text{факт}})$ більше від одиниці, необхідно звернути увагу на стан ліквідності і на перегляд вибору стратегії щодо управління нею, оскільки можливим є варіант надлишкової ліквідності, що не є позитивним фактом.

Перевагами інтегрального методу є можливість комплексної характеристики стану ресурсного потенціалу банку, визначення найбільш вагомих для розрахунку коефіцієнтів, не обов'язкова наявність нормативних значень обраних показників, можливість визначити наявні проблеми у ресурсному забезпеченні банку, його фінансову стійкість та ефективність ресурсної політики. Недоліком даного методу є суб'єктивний характер експертної оцінки, проте, якщо експерти є досвідченими та компетентними, а їхні думки більш-менш узгодженими, метод є досить доцільним та ефективним.

Особливої уваги заслуговує графоаналітичний метод оцінки ресурсного потенціалу банку під назвою: "квадрат потенціалу". Відповідність груп показників та векторів квадратів ресурсного потенціалу банківської установи наведена у таблиці 4.

Таблиця 4

Відповідність груп показників та векторів квадратів ресурсного потенціалу банківської установи

№ Групи	Назва групи показників	№ Вектору
I Група	Нормативи достатності капіталу	1 вектор
II Група	Нормативи ліквідності	2 вектор
III Група	Показники якості ресурсів банку	3 вектор
IV Група	Показники ефективності використання ресурсів банку	4 вектор

Довжина векторів квадрату потенціалу визначається шляхом попарного порівняння фактичних

значень коефіцієнтів, взятих для розрахунку, з нормативними (що наведені у таблиці 1). Після цього по кожній групі знаходиться середнє геометричне значення від добутку попарних оцінок. За кожним роком дослідження обирається максимальне значення попарних оцінок серед усіх груп, яке буде відповідати 100 ум. од. Довжина інших трьох векторів визначається на основі визначення частки кожного з них у максимальному значенні найбільшого вектора.

Після визначення довжини всіх векторів, будується квадрат потенціалу (рисунок 3) банку за кожний період, а також робляться відповідні висновки, на основі яких формулюються рекомендації щодо поліпшення рівня ресурсного потенціалу. Таким чином, зображений на рисунку 3 “квадрат потенціалу” банку має чотири зони, що відповідають секторам (к), які використовуються в розглянутій системі показників, а також 4 вектори, які його утворюють.

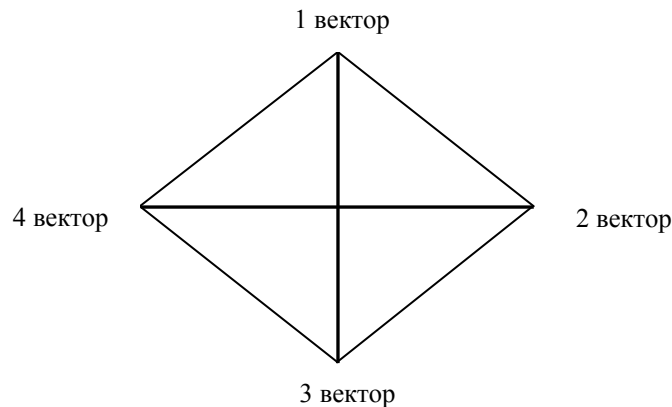

Рис. 3. Графічне зображення квадрата ресурсного потенціалу банку

Описаний графоаналітичний метод має певні особливості, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень.

По-перше, графік “квадрат потенціалу” може бути двох типів. I тип – правильна форма квадрата (тобто вектори, які його утворюють, мають бути рівними або прямувати до цього). У цьому випадку вважається, що аналізований банк має збалансований ресурсний потенціал. II тип має неправильну форму квадрата, що обумовлюється наявністю хворобливого вектору (один вектор розвинений менше від інших) або дисгармонії векторів (усі вектори розвинені по-різному). Гіршим варіантом вважається II тип “квадрату потенціалу”, в цьому випадку банк потребує суттєвих перетворень.

По-друге, ресурсні потенціали банків поділяють за розмірами на малі, середні та великі. Банки мають малий потенціал, коли середня довжина векторів, які утворюють квадрат потенціалу до 30 ум. од., середній – в межах 30–70 ум. од., великий – в межах 70–100 ум. од. [4, с. 214].

По-третє, зовнішній контур квадрата обмежує можливості розвитку потенціалу банку до оптимальних параметрів.

По-четверте, вектори потенціалу банку характеризують стан його розвитку по кожному з аналізованих напрямків у порівнянні з досягнутими на момент оцінки показниками передових банків, а також можливості успішного функціонування.

Перевагою даного методу є можливість графічного відображення стану та розвитку ресурсного потенціалу по кожному з аналізованих напрямків за певний період, а також визначення на цій основі можливості успішного функціонування банківської установи. Недоліком є ймовірність викривлення графічних результатів (якщо один з векторів в кілька разів більш розвинений ніж інші), що не дає змогу адекватно оцінити ресурсний потенціал банку

Таким чином, запропонована нами методика розрахунку показників оцінки потенціалу дозволяє:

- більш комплексно оцінювати ресурсний потенціал з позиції достатності, ліквідності, якості та ефективності використання ресурсів;
- використовувати одну і ту саму систему коефіцієнтів одночасно для трьох методів оцінки ресурсного потенціалу банку;
- не просто порівнювати в динаміці, але й оцінювати відповідно до певної шкали, розробленої з урахуванням специфіки конкретного методу оцінки рівня ресурсного потенціалу банку;
- для спрощення розрахунку показників оцінки ресурсного потенціалу використовувати не спеціальні пакети програм (такі як MFEB, MathCad 14), які пропонуюся авторами інших методик оцінки ресурсного потенціалу [1, 2, 4], а просте для розуміння програмне забезпечення Microsoft Excel 2010.

Висновки. Отже, значимість запропонованої методики полягає у можливості оцінки менеджментом банку розрахованих показників ресурсного потенціалу у кількісному та якісному вираженні (шляхом встановлення належності отриманого результату до певного діапазону оціночної шкали та визначення на цій

основі рівня ресурсного потенціалу банку), у часі (шляхом порівняння оцінок ресурсного потенціалу банку у динаміці) та у просторі (шляхом порівняння показників ресурсного потенціалу, розрахованих для різних банків-конкурентів). Застосування комплексної системи оцінки ресурсного потенціалу банківської установи сприяє не тільки налагодженню роботи банку у сфері формування та використання власних і залучених ресурсів, а й поліпшенню функціонування фінансово-кредитної установи в цілому, адже запропонована методика дозволяє зосередити увагу на оцінці ключових моментів його діяльності. До того ж, наведені методи оцінки є достатньо простими та універсальними, що дозволяє застосовувати їх усім вітчизняним банківським установам. Перспективу подальших досліджень обумовлено необхідністю оцінки рівня ресурсного потенціалу на майбутні періоди, тобто його прогнозування з урахуванням різноманітних змінних чинників.

Література

1. Азізова К. М. Комплексна оцінка достатності ресурсного потенціалу банку / К. М. Азізова // Бізнес-інформ. – 2014. – № 1. – С. 236–241.
2. Торяник Ж. І. Оцінка рівня достатності ресурсного потенціалу банківських установ на основі розрахунку інтегрального показника / Ж. І. Торяник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 141–144.
3. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.
4. Панасенко Г. О. Банк. Ресурси. Капітал : моногр. / Г. О. Панасенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 355 с.

References

1. Azizova K. M. Kompleksna otsinka dostatnosti resursnogo potentsialu banku / K. M. Azizova // Biznes-inform. – 2014. – №1. – P. 236-241. [in Ukrainian]
2. Torianyk Zh. I. Otsinka rivnia dostatnosti resursnogo potentsialu bankiv's'kyh ustanov na osnovi rozrahunku integral'nogo pokaznyka / Zh. I. Torianyk // Visnyk Universytetu bankiv's'koi spravy Natsional'nogo banku Ukrainy. – 2010. – № 1. – P. 141-144. [in Ukrainian]
3. Gerasimovych A. M., Alekseienco M. D., Perasiy-Verhunenکو I. M. Analiz bankiv's'koi diyl'nosti: pidruchnek / A. M. Gerasimovych, M. D Alekseienco, I. M Perasiy-Verhunenکو. - K. : KNEU, 2004. - 599 p. [in Ukrainian]
4. Panasenko G. O. Bank. Resursy. Kapital : monogr. / G. O. Panasenko. – Donets'k : DonNUET, 2012. – 355 p. [in Ukrainian]

Надійшла 11.09.2014; рецензент: д. е. н. Хрущ Н. А.